

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії і спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

з теми:

«Організація корекційно-логопедичного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища»

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL2-M23z

ОП Спеціальна освіта (Логопедія)

спеціальності 016 Спеціальна освіта

спеціалізації 016.01 Логопедія

Ганна РУДІК

Керівник:

Світлана ФЕДОРЕНКО,

доктор педагогічних наук, професор

Ірина РУДЗЕВИЧ,

кандидат психологічних наук, доцент

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	9
1.1. Наукові підходи до організації супроводу дітей з особливими освітніми потребами.....	9
1.2. Особливості організації корекційно-педагогічного супроводу дітей з ООП	21
Висновки до першого розділу.....	33
РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ КОРЕКЦІЙНО-ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	34
2.1. Теоретичне обґрунтування та зміст корекційно-логопедичної роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища.....	34
2.2. Організація корекційно-логопедичного супроводу дітей з ООП у взаємодії з сім'єю: результати дослідження.....	56
Висновки до другого розділу.....	69
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	80

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ООП – особливі освітні потреби

ІОС – інклюзивне освітнє середовище

ІРЦ – інклюзивно-ресурсний центр

ФА – функціональна асиметрія

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах інклюзивної освіти, що зазнає впливу освітньої реформи та війни, організація корекційно-логопедичного супроводу дітей з особливими освітніми потребами набуває особливого значення. І обраний нашою державою напрям на створення гідних умов навчання для дітей з особливими освітніми потребами є кроком до впровадження європейських принципів та стандартів життя. Дуже важливо пам'ятати, що захищаючи право дітей на якісну освіту та отримання професії, ми виконуємо основні положення Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю [20] та Саламанської декларації [46]. Це передбачає створення адаптивного освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Гнучка, індивідуалізована система навчання дітей із особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітньої школи за місцем проживання, за індивідуальним навчальним планом, із забезпеченням медико-соціального та психолого-педагогічного супроводу, кваліфікованою допомогою логопедів та інших фахівців, а також тісною співпрацею з батьками та педагогами.

Водночас, науковці зазначають, що протягом останніх років рівень здоров'я дітей знизився на 14,5%. Наразі не більше 15% дітей можна вважати здоровими. Медична статистика показує, що за останні десять років у два рази (з 11,8 до 24%) зросла кількість дітей з хронічними захворюваннями, а частка дітей, які не мають відхилень у здоров'ї, зменшилась в три рази (до 5-6%) [11].

Порушення стану здоров'я обумовлюють специфічні характеристики особистості, такі як інфантилізм, емоційна незрілість, неадекватна самооцінка, психічне напруження, незадоволеність собою, несформованість емоційно-вольової сфери, неадекватність професійних інтересів та, що особливо помітно, мовленнєві дисфункції.

Система корекційно-логопедичного супроводу та формування корекційно-розвиткового середовища, яке сприяє розвитку мовлення, пізнавальних

процесів та соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами, набуває інтенсивності, однак психолого-педагогічну та корекційно-логопедичну допомогу отримують лише 1/3 дітей та їх сімей. Тому діти з особливими освітніми потребами потребують комплексного психолого-педагогічного супроводу, що включає надання корекційно-розвиткових послуг, спрямованих на подолання мовленнєвих порушень, розвиток пізнавальних здібностей та формування соціальних навичок. Також важливою є психологічна підтримка батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами.

Проблема структурування та забезпечення ефективного психолого-педагогічного і корекційно-логопедичного супроводу дітей з особливими освітніми потребами набуває значущості не лише в спеціальній, але й у загальній, соціальній педагогіці, а також у психології, медицині та суміжних наукових дисциплінах.

Актуальність розвитку системи супроводу дітей з особливими освітніми потребами підтверджується в дослідженнях В. Бондар, Е. Данілавичюте, Т. Ілляшенко, А. Колупаєвої, А. Обухівської, Н. Софій, Д. Шульженко та ін.

Найбільш значущі дослідження щодо супроводу дітей з особливими потребами шкільного віку обґрунтовано у працях В. Бондара, Л. Гречко, В. Синьова, Є. Синьової, В. Тарасун, О. Хохліної та ін.

Аналізуючи теоретико-методологічні дослідження з проблематики корекційно-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами та практику логопедичних служб, ми бачимо кілька суперечностей:

- суспільство потребує створення умов, які б дозволили повноцінну соціальну адаптацію і реабілітацію дітям з особливими потребами в загальноосвітніх і спеціалізованих освітніх закладах, а також новостворених інклюзивно-ресурсних центрах (ІРЦ);

- системи підтримки таких дітей в освітніх закладах часто не відповідають цим потребам;

- програми та методики, які використовують фахівці інклюзивно-ресурсних центрів та вчителі, часто не узгоджені між собою.

З урахуванням означених протиріч актуальним стає вибір теми дослідження, проблема якого полягає в науковому обґрунтуванні оптимальних організаційно-педагогічних умов корекційно-логопедичного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища та готовності майбутніх учителів-логопедів до означеного супроводу.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та практично перевірити умови організації та змісту системи корекційно-логопедичного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сучасні наукові підходи щодо організації супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища (ІОС).
2. Обґрунтувати зміст корекційно-логопедичної роботи в умовах інклюзивного навчання.
3. Розкрити умови організації корекційно-логопедичного супроводу дітей з особливими освітніми потребами у взаємодії з сім'єю та здійснити аналіз отриманих результатів.

Об'єкт дослідження – діяльність вчителя-логопеда щодо корекційно-логопедичного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Предмет дослідження – організаційно-змістові умови корекційно-логопедичного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали:

– психолого-педагогічні концепції та філософські ідеї гуманістичного виховання, що наголошують на важливості визнання гідності кожної дитини, незалежно від її особливостей; сукупність соціальних та психолого-педагогічних концепцій, що визначають сутність, зміст та організаційні моделі

психолого-педагогічного та корекційно-логопедичного супроводу дітей з особливими освітніми потребами;

- концепції особистісно-орієнтованого підходу в реабілітаційному та виховному процесах;

- результати наукових досліджень особистісно-орієнтованого та інтегрованого психолого-педагогічного процесу в навчанні та вихованні дітей з особливими освітніми потребами.

Для реалізації мети та вирішення завдань дослідження використано наступні **методи**:

- теоретичні: вивчення та аналіз загальної і спеціальної психолого-педагогічної літератури з метою визначення стану розробленості досліджуваної проблеми; аналіз та порівняння різних поглядів учених для розробки структури психолого-педагогічного та корекційно-логопедичного супроводу дітей з особливими освітніми потребами;

- емпіричні: спостереження (пряме і непряме), порівняння та узагальнення науково-дослідних робіт з досліджуваної теми, опитування (анкетування), тестування, бесіда, аналіз й узагальнення досвіду роботи логопедичних служб;

- статистичні: кількісне та якісне узагальнення одержаних результатів дослідження.

Організація дослідження. Експериментальна робота проводилась в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти м. Тернополя та на базі Тернопільського навчально-реабілітаційного центру Тернопільської обласної ради. Учасниками експерименту стали сім'ї, які виховують дітей з особливими освітніми потребами у віці від 6 до 17 років з різними формами мовленнєвих порушень. До експерименту також було долучено педагогів та фахівців, які є учасниками команди супроводу дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання.

Наукова новизна і теоретична цінність роботи полягає у визначенні теоретико-методичних особливостей організації супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища; в

уточненні методичних засад корекційно-логопедичного супроводу дітей з особливими освітніми потребами у взаємодії з сім'єю.

Практична цінність роботи полягає у можливості використання її результатів як методичного матеріалу при дослідженні проблеми корекційно-логопедичної роботи в умовах інклюзивної освіти, а також у практичній роботі вчителя-логопеда, корекційного педагога, практичного психолога у роботі з педагогами інклюзивного закладу загальної середньої освіти, на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників, для розвитку логопедичних знань батьків, які виховують дитину з ООП, та з метою налагодження співпраці між логопедом та родиною.

Структура: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (64 найменування) та 5 додатків. Робота містить 6 таблиць, 10 рисунків. Основний зміст роботи викладено на 71 сторінці, повний обсяг – 106 сторінок.

ВИСНОВКИ

Теоретико-методичне дослідження проблеми щодо організації корекційно-логопедичного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища дозволило зробити такі висновки:

1. Аналіз науково-методичної літератури показав, що публікації на тему дослідження сучасних психолого-педагогічних підходів до організації супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах ІОС в основному зосереджується на теоретичному аналізі та оглядах, але бракує комплексних емпіричних досліджень, що дозволяють усебічно вивчити сучасні підходи до цієї проблеми. Зокрема, розглядалися публікації (Т. Гордієнко, Н. Демченко, Н. Пименової), які надають загальний огляд та опис існуючих психолого-педагогічних підходів до супроводу таких дітей. У них представлено теоретичний аналіз основних концепцій та підходів без детального емпіричного дослідження. Публікації (Т. Жук, Т. Ілляшенко, А. Обухівської), які здійснюють глибокий теоретичний аналіз психолого-педагогічних основ організації супроводу дітей з ООП в умовах ІОС. Вони спираються на вивчення наукової літератури та нормативно-правових документів. Очевидно, що на цьому етапі дослідження та вивчення проблеми організації та впровадження супроводу дітей з ООП не можна вважати достатньо вичерпаним. Спроба теоретичного аналізу й отримана інформація спонукає до подальших пошуків і досліджень.

2. Обґрунтовано, що корекційно-логопедична робота з дітьми з порушеннями мовлення в умовах інклюзивного навчання має бути комплексною та спрямованою на корекцію і розвиток різних компонентів мовлення (фонетико-фонематичного, лексичного, граматичного, зв'язного), поєднувати різні форми занять, забезпечувати взаємодію логопеда з іншими фахівцями (психологами, педагогами, соціальними працівниками); системною, що дозволяє забезпечити ефективну корекцію порушень мовлення у дітей з ООП; інтегрованою, яка узгоджується з освітніми програмами та змістом навчальних предметів, що враховують особливості кожної дитини.

3. Розкрито особливості організації корекційно-логопедичного супроводу дітей з ООП у взаємодії з сім'єю, що вказує на труднощі в навчанні в умовах ІОС. Установлено, що поєднання традиційних методів корекції з просвітницькою роботою серед батьків дозволяє подолати труднощі в навчанні та сприяє успішному розвитку мовлення дітей..

Аналіз результатів дослідження після впровадження корекційно-розвиткових заходів супроводу, засвідчує ефективність взаємодії з сім'єю дитини з ООП. Кількісні та якісні показники діагностики мовлення дітей, а також результати анкетування батьків свідчать про позитивні зміни як у мовленнєвому розвитку дітей, так і в рівні обізнаності та вмінь батьків створювати оптимальне мовленнєве середовище для своїх дітей.

Відтак, висновок про те, що освіта батьків значно впливає на успішність корекції мовлення дітей з ООП, підтверджується результатами дослідження. Такий підхід не лише сприяє розвитку мовлення, але й загальному розвитку дитини, її соціальній адаптації та формуванню свідомості. Крім того, батьки отримують знання про мовленнєві порушення та навички взаємодії з дитиною, що сприяє ефективній корекційно-логопедичній роботі вдома.

Результати дослідження підтверджують, що успішна корекція мовлення дітей з ООП в інклюзивному середовищі неможлива без тісної співпраці з батьками. Залучення батьків до процесу корекції дозволяє не тільки прискорити досягнення позитивних результатів, але й сприяє формуванню партнерських відносин між фахівцями та сім'єю дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бегас Л. Д. Логопедичні практикуми : Навчально-методичний посібник. Умань: УДПУ ім. Павла Тичини, 2016. 123 с.
2. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. *Науково-педагогічний журнал Рідна школа*. Суми, 2011. № 3. 10–14 с.
3. Буйняк М. Г. Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.08. Кам'янець-Подільський, 2019. 23 с.
4. Гевко І. В. Значення інноваційних технологій при здійсненні інклюзивної освіти. Педагогічний альманах. Херсон, 2018. № 37. 236–240 с.
5. Гордієнко Т. В., Демченко Н. М. Теоретичні засади корекційної роботи із учнями з особливими освітніми потребами. *New impetus for the advancement of pedagogical and psychological sciences in Ukraine and EU countries: research matters : Collective monograph*. Vol. 1. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021. Р. 150–168. URL : <http://doi.org/10.30525/978-9934-26-032-2-10> (дата звернення: 30.06.2024).
6. Данілавічюте Е. А. Діти з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2018. № 3. С. 7–19.
7. Діти з особливими освітніми потребами. URL: <http://osvita.ua/school/method/upbring/1555/> (дата звернення: 30.05.2024).
8. Древняк Л. Комплексний підхід у вивченні проблеми порушень мовлення в дітей. *Proceedings of II International Scientific and Practical Conference Madrid, Spain*. Madrid, 2021. С. 259–264.
9. Єременко І. Г., Сак Т. В. Дидактичні засади організації навчання дітей з особливими освітніми потребами: монографія. Київ : Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2011. 256 с.

10. Жук Т. В., Ілляшенко Т. Д., Каменщук Т. Д., Якимчук Г. В. З практики впровадження інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Організаційно-функціональні моделі інклюзивно-ресурсних центрів в умовах децентралізації (з досвіду роботи)*. Київ : Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи, 2022. С. 34–57.
11. Здоров'я дітей в умовах сучасних викликів. НАМН України. URL: <https://amnu.gov.ua/zdorov-ya-ditej-v-umovah-suchasnyh-vyklykiv/> (дата звернення 30.05.2024).
12. Ілляшенко Т. Д. Інклюзивне навчання дітей з особливими освітніми потребами і психолого-педагогічна діагностика. *Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат* : матеріали ІІ Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції з міжнародною участю на базі інклюзивно-ресурсного центру ТНПУ ім. В. Гнатюка (м. Тернопіль, 20 жовтня 2022 р.) / Упор. Удич З. І., Шульга І. М. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 86–89. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/73268> (дата звернення: 05.06.2024).
13. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik для педагогів і батьків / Укладачі Н. В. Заєркова, А. О. Трейтак. Київ : Київський ун-т ім. Б. Грінченка., 2016. 68 с. URL: https://ippo.kubg.edu.ua/wpcontent/uploads/2016/08/n_zaikova_a_trejtak_inkl_osvita_vid_a_do_ia.pdf (дата звернення: 11.09.2024).
14. Кисличенко В. А. Комплексна програма забезпечення логопедичного супроводу сімей, які виховують дитину з порушеннями мовлення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка*. Серія: Соціально-педагогічна. 2012. Вип. 19 (1). С. 366–372.
15. Козир В. В. Створення інклюзивного освітнього простору: адаптація і модифікація навчальних програм. *Житомирщина педагогічна*. 2020. № 4 (20). С. 1–8.

- 16.Коваленко С. Ретроспективний аналіз дисертацій за темою «Інклюзивна освіта». *Науково-педагогічні студії*. 2021. Вип. 5. С. 173–184.
- 17.Колупаєва А. А. Стратегія сучасної освітньої політики: від сегрегації до інклюзивної освіти. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2013. Вип. 4(1). С. 187–194.
- 18.Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики: монографія. Харків : Ранок, 2019. 304 с.
- 19.Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. (з наступними змінами та доповненнями). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 30.05.2024).
- 20.Конвенція про права осіб з інвалідністю від 12 грудня 2006 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 21.05.2024).
- 21.Конопляста С. Ю., Сак Т. В., Шеремет М. К. Логопсихологія : навч. посіб. Київ : Знання, 2010. 293 с.
- 22.Конституція України від 28 червня 1996 р. (з наступними змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 30.05.2024).
- 23.Лівончик О. В. Робота команди психолого-педагогічного супроводу на шляху забезпечення ефективності освітнього процесу дітей з ООП. *Створення інклюзивного освітнього простору: стратегії, практики, ресурси*. Матеріали Регіональної науково-практичної інтернет-конференції, 07 червня 2023 р. Житомир : КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР, 2023. С. 48–51.
- 24.Луцан Н. І. Наукові підходи до організації навчання дітей з особливими освітніми проблемами. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2019. № 1 (64). С. 153–156.
- 25.Методичні рекомендації для інклюзивно-ресурсних центрів щодо визначення категорій (типології) освітніх труднощів у осіб з ООП та рівнів підтримки в освітньому процесі / укладачі: Прохоренко Л. І.,

- Ярмола Н. А., Набоченко О. О., Данілавічюте Е. А. та ін. 2021. 200 с.
URL: [https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvnenavchannya/2021/12/31/ Metod.rekom.dlya.IRTS.31.12.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvnenavchannya/2021/12/31/Metod.rekom.dlya.IRTS.31.12.pdf) (дата звернення: 30.05.2024).
26. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 30.05.2024).
27. Могильова Н. М. Загальне недорозвинення мовлення: теорія та перспективне планування корекційно-розвиткової роботи: навчальний посібник. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2019. 123 с.
28. Нагорна О. Б. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами: навчально-методичний посібник. Рівне : ДНВЗ «Університет менеджменту освіти», 2016. 141 с.
29. Національна стратегія інклюзивної освіти на 2021-2031 роки. URL : <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/210719-strategiya-inklyuziya.pdf> (дата звернення: 30.05.2024).
30. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 30.05.2024).
31. Обухівська А. Г., Ілляшенко Т. Д. Теоретико-методологічні засади оцінки розвитку дітей з особливими освітніми потребами у вітчизняній спеціальній психології. Київ : Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи, 2023. 105 с.
32. Організація навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах. URL: http://chutosvita.at.ua/publ/1/organizacija_navchannja_ta_vikhovannja_ditej_z_osoblivimi_osvitnimi_potrebami_u_zagalnoosvitnikh_navchalnikh_zakladakh/1-1-0-3 (дата звернення: 30.05.2024).
33. Пименова Н. В. Інклюзивна освіта – одна із фундаментальних засад розвитку освіти в Україні. *Педагогічні обрії*. 2020. № 3–4 (111–112). С. 83–89.

- 34.Пінюгіна К. О., Ляхова В. П. Про організацію впровадження інклюзивної освіти в навчально-виховний процес: психологічний аспект. Миколаїв : МОППО, 2011. 64 с.
- 35.Продіус О.І. Особливості моделей інклюзивної освіти в країнах Європи відповідно до вимог сучасного суспільства. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 4 (72). С. 86–93.
- 36.Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII (з наступними змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 30.05.2024).
- 37.Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січня 2020 р. № 463-IX (з наступними змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 30.05.2024).
- 38.Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III (з наступними змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 30.05.2024).
- 39.Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.05.2024).
- 40.Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2013 № 607. *Урядовий кур'єр*. 2013. 18 вересня (№ 169). С. 15–16.
- 41.Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 року № 545. Дата оновлення: 30.08.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.06.2024).
- 42.Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти : лист Державної служби надзвичайних ситуацій України від 14 червня 2022 р.

- № 03-1870/162-2. URL : <https://document.vobu.ua/doc/13513> (дата звернення: 30.05.2024).
43. Прохоренко Л. І., Баб'як О. О., Засенко В. В., Ярмола Н. А. Учні початкових класів із особливими освітніми потребами: навчання та супровід: навч.-метод. посіб. Харків : Ранок, 2020. 160 с.
 44. Рібцун Ю. В. Сучасні ігрові технології логопедичної допомоги дітям із порушенням мовлення. *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД* : зб. наук. пр. Переяслав-Хмельницький, 2013. С. 132–133.
 45. Садова І. І., Колток Л. Б. Технології педагогічного оцінювання результатів навчання в інклюзивному підході. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип.32. Т. 1. С. 19–23.
 46. Саламанська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами, прийнята Всесвітньою конференцією щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами: доступ і якість. 7–10 червня 1994 року. Саламанка, Іспанія. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text (дата звернення: 03.06.2024).
 47. Синьов В. М., Кобернік Г. М., Кобильченко В. В. Основи спеціальної педагогіки та психології: навч. посіб. Київ : Знання, 2018. 359 с.
 48. Софій Н. З. Особливості викладання в інклюзивному навчальному середовищі: практика спільного викладання. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2020. Вип. 10. С. 173–177.
 49. Софій Н. З. Організаційно-педагогічні умови інтегрованого супроводу учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному навчальному закладі : автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.03. Київ, 2017. 23 с.
 50. Супрун М. О., Омельченко І. М. Організація навчально-виховного процесу в спеціальних закладах освіти: [навч. посіб.]. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. 312 с.

- 51.Таранченко О. М., Найда Ю. М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі : навч.-метод. посіб. / За заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ : А.С.К., 2012. 124 с.
- 52.Тарасович Н. Одеський Лікарсько-Педагогічний Кабінет. *Шлях освіти*. 1929. № 8–9. С. 142–146.
- 53.Телевна І. П. Доцільність застосування інноваційних здоров'язберігаючих технологій в роботі логопеда. *Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців*: зб. наукових праць : вип. 9. Т.2. Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2021. С. 92–97.
- 54.Туріщева Л. В. Рубінштейн Сергій Леонідович. *Шкільному психологу усе для роботи*. 2015. № 11. С. 38–40.
- 55.Цебро Я. І. Сучасні підходи реалізації інклюзивної освіти. Нова українська школа: від теорії до практики: збірник статей I Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Чернівці, 28 жовтня 2022 р. Чернівці : Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, 2022. С. 768.
- 56.Чайковський М. Є. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи із молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору : автореф. дис. докт. пед. наук: 13.00.05. Старобільськ, 2016. 22 с.
- 57.Чопик Л. І. Організація інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах Нової української школи: навч.-метод.посіб. Вінниця : Вінницька академія неперервної освіти, 2019. 39 с.
- 58.Шульженко Д. І. Методологія інклюзивної форми освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2017. Вип. 33. С. 107–117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2017_33_20 (дата звернення: 30.05.2024).
- 59.Янченко Т. В. Корекційно-педагогічна система В. Кащенко крізь призму проблем сучасної інклюзивної освіти. *Вісник Національного*

університету «Чернігівський колегіум» ім. Т. Шевченка. Вип. 6. Чернігів : НУЧК, 2020. С. 190–194.

60. Adler A. Superiority and Social Interest: A Collection of Later Writings. Evanston : Northwestern University Press, 1964. 432 p.
61. Kashchenko V. P. Pedagogical correction: the correction of deficiencies in the nature in children and adolescents [Pedagogicheskaya korrektsiya: uspravlenye nedostatkov kharaktera u detei y podrostkov]. Wayback Machine : Akademyia, 1999. 223 p.
62. Lefrancois G.R. Psychology for Teaching. Ohio : Wadsworth, 1996, 576 p.
63. Montessori M. The Absorbent Mind. Theosophical Publishing House, 1949. URL: <https://archive.org/details/absorbentmind031961mbp> (дата звернення: 30.05.2024).
64. Seguin E. Idiocy: and its Treatment by the Physiological Method. 1879. URL: <http://archive.org/details/101314532.nlm.nih.gov> (дата звернення: 03.06.2024).